

DIN ISTORIA CULTURALĂ A UNUI CONCEPT AFECTIV: PATRIOTISM. ANALIZĂ CONTEXTUAL-SEMANTICĂ

GABRIELA STOICA
Universitatea din București

1. Introducere

În lucrarea de față propunem o scurtă analiză contextual-semantică a unui concept afectiv particular, *patriotismul*, așa cum se configurează în epoca română de tranziție către modernitate (1780–1840).

Dragostea de patrie/patriotismul reprezintă un afect particular, adus în prim plan, hiperconceptualizat și intens lexicalizat în această perioadă, când, în contextul istoric și cultural al deschiderii/orientării spre Europa occidentală (și către ideile politice și filozofice iluministe), numeroase concepte afective (vag) preexistente sunt (re)descoperite și (re)valorificate. Printre acestea și *dragostea de patrie*.

Premisa teoretică de bază a lucrării este aceea că afectele sunt forme de manifestare culturală, supuse dinamicii istorice, iar *dinamica culturală se reflectă în dinamica de conceptualizare și lexicalizare a afectelor*.

Ca urmare, analiza pe care o propunem îmbină, într-o abordare interdisciplinară, principiile teoretice ale lingvisticii culturale (relația dintre limbă și conceptualizările motivate cultural, vezi Sharifian 2011, 2016), ale semanticii lexicale și textuale (analiza conceptual-semantică a termenilor desemnând *dragostea de patrie*), precum și ale istoriei conceptuale (Koselleck 2009) și istoriei culturale a emoțiilor (plasarea lexiconului afectiv în discuție în contextul istoric al existenței și utilizării specifice – cu posibila și fireasca dinamică diacronică) (vezi Rosenwein 2006, 2010, Frevert 2011, 2014, Nagy/Boquet (coord.) 2009, Wilson (ed.) 2012 etc.). Vom urmări lexicalizarea și actualizarea contextuală a conceptului *patriotism* pe baza unui corpus de texte aparținând unor autori reprezentativi ai epocii, precum și a unor articole de presă. Totodată, lexemele discutate, excerptate din texte, au fost confruntate și cu informația cuprinsă în dicționarele epocii, pentru a valida conceptualizarea normată în epocă (pentru metodologia analizei diacronice a conceptualizării și lexicalizării afective, vezi Stoica 2015: 26-29).

2. Dragostea de patrie – afect moral. Contextul cultural-istoric

Patriotismul este o formă particulară de actualizare a afectului prototipic primar, *dragoste*, sentiment relațional, durativ, prototipic mediu intensiv (Stoica 2012: 342-345). *Dragostea* reprezintă afectul central al epocii române premoderne. În acord cu evoluția contextului cultural-istoric, *dragostea* este reconceptualizată, revalorificată; noi dimensiuni conceptual-semantice ale acesteia se cristalizează și, implicit, un nou lexicon specific, nuanțat

și variat; printre ipostazele recente se numără și *dragostea de patrie*, care se înscrie în seria așa-numitelor afecte morale (vezi Haidt 2002), promovate de filozofia iluministă.

În secolul al XVIII-lea, emoțiile devin apreciate și sunt subiectul central al filosofiei morale (sunt valorizate afecte menite să asigure coeziunea în cadrul societății: simpatia, prietenia, bunăvoința, recunoștința, patriotismul, loialitatea, încrederea etc.); afectele morale pozitive, indicând virtuți general umane, validate social, sunt aduse în prim planul literaturii filozofice și beletristice a epocii (Reddy 2009: 307–308), devenind un mijloc de educare și de stimulare a sensibilității colective. Un „optimism” privind natura umană pare să domine perioada (“fashionable optimism about human nature”, *ibid.*), oamenii sunt invitați să-și descopere, să-și cultive și să-și exteriorizeze sentimentele moral pozitive. Această afectivitate specifică epocii se inserează treptat și în spațiul cultural românesc, începând cu epoca premodernă, când are loc conversia către o structură cognitiv-afectivă nouă, o sincronizare (firească și necesară) cu tipare lingvistice și culturale mai rafinate, o schimbare de mentalitate culturală, prin deschiderea către occidentul european și trecerea către o nouă etapă istorico-politică (vezi Cornea 1966: 13¹, Manolescu 1990: 93-95, Lupu 1999: 9-30, Zamfir 2012: 61-86, Stoica 2015 etc.). În acest context, noi concepte devin importante și sunt focalizate prin lexeme specifice: *patrie, națiune, societate, limbă națională* (vezi și Drace-Francis 2006); corelat cu acestea, noi concepte afective sunt disociate, precum: *patriotismul/dragostea de patrie, mândria națională, fericirea colectivă* etc.

Sentimentul patriotic se subordonează idealului etic, nou promovat, favorizând solidaritatea și armonia socială. Conceptul apare în literatura iluministă occidentală (privind responsabilitatea monarhilor și a cetățenilor față de stat, vezi Bochmann 2010: 103, Koselleck 2009: 191) și este propulsat în întreaga Europă odată cu revoluția franceză. O particularitate a iluminismului românesc (și sud-est european) este corelarea cu ideea națională, în aparentă contradicție cu viziunea iluministă a individului universal, fără o dependență etnic-geografică/locală (Cornea 1990: 43). Iluminismul sud-est european, în contextul istoric specific, presupune însă conștientizarea și promovarea identității naționale, etnice, apartenența la o comunitate socio-politică bine definită, individualizată prin origine, limbă, cultura tradițională și religie (vezi și Cornea 1972: 458-511)². Strategia (discursivă) menită să determine această „trezire” culturală mizează pe disponibilitatea etică și afectivă a societății românești din pragul epocii moderne. Textele perioadei sunt impregnate de un pathos specific, scrise, în tonul epocii, din perspectiva omului sensibil (atât ca emițător/autor, cât și ca receptor/cititor)³ (Stoica 2015: 32–42).

¹„De-a lungul perioadei 1780-1848, progresul accelerat al economiei, extinderea raporturilor bănești [...] desprinderea de sub tutela otomană – într-un cuvânt, brusca irupție a Principatelor Dunărene în familia națiunilor civilizate ale Europei – au declanșat adânci transformări în viața socială și în psihologia indivizilor” (Cornea 1966: 11); „Se declanșează atunci, sub presiunea irezistibilă a condițiilor obiective, marea campanie a *europenizării* țării și a asimilării rapide a civilizației moderne” (*ibid.*: 13).

² În spațiul european occidental, *patriotismul* are inițial (secolul XVIII) un caracter universal (vezi definiția: „The patriot is one who makes welfare of mankind”, S. Johnson, „Patriot”, în *Dictionary of English Language*, Londra, 1775, *apud* Koselleck 2009: 196); trecerea către un *patriotism național/naționalism* se face în decursul secolului XIX (*ibid.*: 197).

³ „...circumstanțele impun două priorități: una, de scop – *culturalizarea și propagarea sentimentului de mândrie națională*, alta, de strategie – *utilizarea instrumental-pragmatică a mijloacelor educative, accentul pe accesibilitate și pe persuasiunea emotivă* etc.” (Cornea 1990: 49).

3. Dragostea de patrie – conceptualizare și lexicalizare

3.1. Conceptualizare. De la epoca veche la epoca premodernă

De la epoca veche către epoca premodernă și, ulterior, modernă, se poate remarca o tranziție între trei concepte fundamentale care fac obiectul afectului *patriotism*: țară – patrie – națiune.

Conceptul primar de referință este țară (mai puțin cel de patrie, înțeles în sensul modern ulterior). Termenii corespunzători, țară (vechi, cu două sensuri fundamentale: „teritoriu delimitat pe care se exercită o anumită autoritate; teritoriul unui stat; loc de baștină”, dar și „totalitatea locuitorilor acestui teritoriu, neam, popor”, cf. DLR) și patrie (recent în epocă, atestat din secolul XVII, vezi *infra*, „teritoriu al unui popor; țară de baștină”, cf. DLR) sunt inițial parțial intersanjabili din punct de vedere semantic (după cum arată contextele din limba veche în care se actualizează).

În raport cu acestea, dragostea de țară/patrie este prezentă în conceptualizarea afectivă a epocii vechi, fără a se constitui într-un concept afectiv propriu-zis, bine cristalizat, bine definit și raportat, complementar sau opozitiv, la alte afecte structurale ale modelului cognitiv afectiv al perioadei respective. Actualizarea acestei ipostaze a dragostei nu este foarte frecventă; atunci când apare, dragostea de țară se instanțiază mai degrabă în termenii dragostei patern-filiale sau autoritar-ierarhice¹, subiectul experimentator al afectului fiind de cele mai multe ori domnitorul/conducătorul, iar obiectul afectului, țara, înțeleasă vag/global drept colectivitatea/poporul și teritoriul locuit de acesta:

- (1) *Laud osârdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi létopiseșul său* (MCnm 6v)
- (2) *Mihai Racoviță-voevoda viind în scaon în Ieși [...] să arăta cu mare dragoste și blândețe țărâi. Țara încă să bucura, căci era moldovan și le era prè lesne la Divanuri a grăi cu dânsul* (IN, p. 282)
- (3) *Ci iarăși cu bună chiverniseala mării-sale, îmțelept și foarte grijnec [fiind] și mai mult pentru țară și patrie dâin inemă dorind, dă acea grea primejdie, fie lăudat numele lui Dumnezeu, bine au păzit* (CM II, p. 183)
- (4) *Însă domnul conoscând a să scăpa dă acea nevoie cu puțință nu iaste, socotitu-se-au măriia-sa ca un iubitoriu dă a sa patrie ce era și conoscând aceasta că va să aducă ticăloasa dă țeară la mare distihie, dă vreme ce haraciul să adăogea să să arădice încai și să lipsească alte angarii, mâncături, mucareruri, huzmeturi, bumbașiri cu porunci și altele* (CM II, p. 242)
- (5) *Vază dară fietecine și cunoască chiverniseala și bunătatea iubitorului acestuia dă a sa patrie domnu, că după ajutoriul lui Dumnezeu cu chiveniseala lui, nici țeara nu se-au păgubit, nici dâin cei vinovați pre nici unul morți n-au dat* (CM II, p. 194)
- (6) *acea fierbinte dragoste ce avea pentru folosul patriii* (CM II, p. 196).

Unele contexte indică o distribuție complementară a celor două cuvinte (țară – „popor” – patrie „teritoriu”), prin coocurența contextuală (vezi *supra*, ex. 3, 4) sau prin asocierea lui țară (cu sensul „popor, populație”) cu termeni implicând un referent subiect animat: țara ... să bucura (ex. 2), să aducă ticăloasa dă țeară la mare distihie (ex. 4).

¹ Pentru delimitarea și definirea celor două tipuri de dragoste, dragoste autoritar-ierarhică – dragoste patern-filială, vezi Stoica 2012: 348, 357–360.

În epoca premodernă, conceptul *patrie* ajunge să fie distins și precizat semantic în raport cu *țară*, fiind adus în prim plan și raportat treptat la conceptul *nație/națiune*¹, emergent și conștientizat ca atare în spațiul românesc ceva mai târziu, după 1820 (vezi Drace-Francis 2006: 81-84², Bochmann 2010). Defazarea cronologică între conceptele *patrie* și *națiune* este justificată, căci, așa cum s-a subliniat, constituirea *națiunii* ca subiect politic are loc odată cu epoca modernă, când indivizii încep să se perceapă ca membri ai unei comunități teritorial-politice organizate (și) pe orizontală, și mai mai puțin stratificată vertical, prin dependența automată de o autoritate tutelară (rege, monarh etc.) (vezi Foucault 2007, *apud* Eustace 2014: 75). În epoca română de tranziție, acest tip de modernizare a mentalității socio-politice se află încă într-un stadiu incipient, așadar, conceptul central rămâne cel de *patrie*. Abia după 1840, conceptul *națiune* devine central în discursul de factură politică (Bochmann 2010: 111), ducându-l în plan secund pe cel de *patrie* (cu care, parțial, se suprapune conceptual-semantic, cel puțin pentru o perioadă, vezi *infra*).

Ca urmare, abia din epoca premodernă *dragostea de țară* (în sens larg), de *patrie* (în sens specific) este individualizată conceptual-semantic și cunoaște o hiperlexicalizare specifică prin termeni variați: *patriotism*, *patriot*, *compatriot*, *patriotic* etc.

Diferența conceptuală de bază între *dragostea de țară* (*patrie*) (actualizată în epoca veche) și *dragostea de patrie* (diferențiată ca atare în raport cu epoca veche, constantă și dominantă în epoca premodernă) este dată de specificul semantic al obiectului afectului în discuție: *țară* ajunge să aibă un sens generic: *teritoriul organizat administrativ-politic locuit de un popor*; *patrie* își conturează un conținut conceptual mai complex și mai specific, în același timp: *teritoriul de origine al unui popor, căruia i se circumscriu un mod de viață, o cultură, o limbă, un set de tradiții specifice* (cf. DEX³), dar și *popor, neam* (vezi contextele din epocă). *Patriotismul* înseamnă, așadar, *dragostea pentru patria și poporul din care face parte individul experimentator al afectului, oferindu-i acestuia amprenta etnică identitară*⁴.

În spațiul cultural-istoric românesc, conceptualizarea *patriotismului* se face în termeni intenși și specifici, raportat, între altele, la ideea națională (vezi *supra*, 2) și subordonându-se unui ideal etic și cultural. Textele perioadei consemnează diverse formulări tip definiție a sentimentului patriotic.

O astfel de definiție-descriere a *patriotismului* este consemnată la 1829 în lucrarea didactic intitulată *Manual de patriotism*, apărută la Iași, traducere după un original neogrecesc (*Manualul de patriotism dedicat locuitorilor celor șapte insule ionice*, Filadelfia, 1817), realizată de Iancu Nicola. Preluând o conceptualizare de tip tradițional-oriental (bizantin), *patriotismul* înseamnă respectul și respectarea autorității monarhice, a legilor, și efortul solidar pentru binele comun:

¹ „Încă din prima sa fază: 1780-1830, literatura română modernă apare puternic marcată în sensul transformării conceptului de patrie în acela de națiune. Ea exprimă fizionomia morală a unui popor în plin proces de asumare conștientă a destinului său” (Cornea 1966: 19).

² „*Nație*, then, only came into really widespread use in the Principalities in the 1820s and after. It begins to define something that is not in existence, but needs to become so” (Drace-Francis 2006: 84).

³ Cf. definițiile: *patrie* – „țară în care s-a născut cineva, considerată în raport cu acesta; mediu politic, social și cultural, în care s-a născut, își desfășoară viața și activitatea fiecare popor; teritoriul, locul, cadrul geografic și modul de viață al poporului, limba, cultura, tradițiile”; *țară* – „teritoriul locuit de un popor organizat din punct de vedere administrativ și politic într-un stat” (DEX).

⁴ Etimologic, termenul *patrie* trimite către această conceptualizare *etic/colectiv* identitară: rom. *patrie* < lat. *patria*, cu sensul „loc de origine al părinților/strămoșilor”, plecând de la termenul de bază, *pater*; *pater*, „tată, părinte, cap al familiei/comunității, strămoș”, presupune o conceptualizare social-autoritară (cu unele valențe religioase) a paternității (în raport complementar cu *genitor*, *parens*, indicând o paternitate fizico-ereditară), înscrierea într-o linie de descendență/filiație paternă (vezi Ernout/Meillet: 487).

- (7) **Iubirea de patrie** stă întru a arăta respect și recunoștință față de stăpânitori, întru a ne supune la legi, la obiceiuri și la bunele năravuri ale societății în care trăim; întru a cinsti folosurile patriei, a le încredința și a le face cât va fi prin puțință mai desăvârșite; întru a contribui la slava soțietății căria mădulari suntem, și a mări nemărginit bunele ei (Manual de patriotism, Iași, 1829, trad. de Iancu Nicola, apud Cornea 1972: 238).

Într-un alt text din aceeași perioadă, aparținând lui Dinicu Golescu, *patriotismul* este definit în termenii unei afiliere constitutive la comunitatea de origine și, totodată, drept modalitate de a accede la virtutea supremă, *fericirea* (în termenii filozofiei iluministe); *patriotismul* presupune implicare activă, intensă în viața colectivității (*râvnă fierbinte*), pentru binele comun (*binele de oște*):

- (8) **Patriotismul** este o *râvnă fierbinte* pentru **binele patriii** [...] **patriotismul** adevărat este ... *râvna pentru binele de oște* [...]. *Acela care are adevărat patriotism vede în patria sa și fericirea, și cinstea, și slava sa, simte că fără patrie omul este întocmai ca un rătăcit care să duce fără de orânduială încoace și încolo* (D. Golescu, p. 341–342).

O definiție similară (*patriotismul* ca sentiment de solidaritate civică) apare și mai târziu, în 1843, la Florian Aaron, în lucrarea sa, *Patria și patriotismul* (București):

- (9) **Iubirea de patrie sau patriotismul** [...] este [...] un sentiment nobil, care stă într-o aplecare statornică de a voi tot **binele concetățenilor** cu care cineva trăiește împreună în soțietate (Florian Aaron, *Patria și patriotismul*, 1843, p. 3, apud Bochmann 2010); **Patria** în ochii națiilor civilizate nu este numai țara și lăcuitorii ei, ci adevărata patrie o fac instituțiile și așezămintele soțiale, interesele și trebile care întemeiază **fericirea de obște** a tuturor concetățenilor (*ibid.*, p. 9).

Astfel, *patriotismul* sau *dragostea pentru patrie* (/națiune) se configurează în termenii unei dependențe afective de o entitate colectivă (patrie/țară) cu care individul se identifică prin naștere¹. Relevant în acest sens este și faptul că raportarea la obiectul specific – *patria/națiunea* – se face în mod curent în termeni aparținând vocabularului familiei: recurent apare sintagma *patria mamă* (trăsătură conceptual-semantică mai generală în spațiul european, cf. eng. *motherland*, dar și germ. *Vaterland*, vezi Anderson 1991²).

3.2. Lexicalizare

Termenii corespunzători celor două concepte de bază din perioada premodernă, *patrie* – *națiune*, încep să fie atestați din secolele XVII-XVIII, dar cunosc o dinamică lexicală intensă abia în epoca premodernă, când cuvintele de bază își dezvoltă familii lexic-etimologice variate:

¹ Sub influența ideilor iluministe occidentale, textele sfârșitului de secol XVIII și începutului de secol XIX atestă recurent termeni precum: *patrie*, *Europa*, *fericire*, *luminare*, *folosul de obște* (Duțu 1978: 201).

² Conceptualizări antropomorfe ale patriei (și patriotismului) se regăsesc și în scrierile occidentale ale perioadei; I. Kant, 1793, susține corelarea obligatorie și firească a „mentalității patriotice” (*patriotische Denkungsart*) cu reprezentarea comunității drept „pântece matern” (*mutterlicher Schoss*) și a țării/patriei drept „glie strămoșească/paternă” (*vaterlicher Boden*), apud Koselleck 2009: 194.

– **patrie** (1680, Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, Iași, VIb) < lat. *patria*, fr. *patrie*, cf. și **patridă** „patrie” (1757, *apud* Gáldi, 223 < ngr. *πατρίδα*);

– **nație** (1796, Cantacuzino, N.P. 19r/3) < lat. *natio*, *-onis*, fr. *nation*, germ. *Nation* (echivalat, în prima parte a secolului al XIX-lea, cu *neam*, la Valian, V., 1839; vezi și definițiile din dicționarele perioadei – „toți locuitorii dintr-o țeară, dintr-un stat, carii vorbesc aceeași limbă”, NV 1848; *nație, năciune* „născătură, lăcuiorii uniea sau a mai multor țeri ce vorbesc totu a limbă din născare”, StDR 1851 – în care identitatea lingvistică este definitorie). (cf. și termenii din aceeași familie lexico-etimologică: **național**, 1794, *apud* TDRG, „ceea ce este în interesul nației întregi”, NV 1848; „ceea ce ține de nație”, StDR 1851; **naționalicesc** 1800, Molnar, I. 21/16 etc.).

În epoca premodernă, *patrie* și *națiune* sunt în relație de sinonimie cu *neam*, *popor*, desemnând nu numai un teritoriu comun, ci și o colectivitate/comunitate anume (Bochmann 2010: 108)¹.

Lexicalizarea **dragostei de patrie** în epoca premodernă este extrem de diversă; pe de o parte, se realizează prin:

(a) *termeni vechi*:

a iubi – iubire (de..) – iubitor de..., dragoste, libov (mai rar):

- (10) *Adeseori am fost martur cum îți ardea sânul de iubirea patriei* (Asachi, I, p. 512)
- (11) *Au strigat bietul Efrosin la părădie, nu silit din vreo vrăjmășie, ci din iubirea către nația lui* (D. Golescu, p. 36)
- (12) *Dragostea a datoriei și către nația mea, /Și a mea recunoștință și legea ce-mi porunce* (Heliade-Rădulescu IV, p. 58).

Unele cuvinte fac parte din sintagme cu caracter fix, stereotip: *iubitor/iubire de neam* (mai rar, *iubitor de nație*) (întâlnite în mod curent încă din epoca veche, transpunând cel mai adesea compuse străine – slavone, indirect grecești) (vezi și Stanciu-Istrate 2006: 193, 294; Stoica 2012: 127, 363, Stoica 2015: 59-60); acest tipar sintagmatic vechi este extins în epoca premodernă către alte posibilități combinatorii; apar astfel perifraze noi, lexicalizând noi ipostaze conceptuale ale *dragostei*, printre care și *patriotismul*; se remarcă, însă, selecția restrictivă a termenului pereche al sintagmei, *neam*, care indică specificul semantic al *dragostei patriotice*: conștiința apartenenței (prin naștere) la o comunitate etnică și la un teritoriu de origine identitar:

- (13) *Această cercare au făcut-o numai iubitorii de neam din Transilvania, cu ceva cărți ce au tipărit și au cercat simțitoare pagube, pentru că cumpatrioții noștri, mai bucuroși dau o sută de lei p-un mod nou să fie modist, decât zece lei p-o carte să fie înțelept* (Mumuleanu, p. 82)

¹ Vezi exemple precum: „drepturile patriei, de la boier pâna la cel prost lăcuior” – Andrei Oțetea (ed.), *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, București, 1959, p. 19.; „Dear cum nu socotiți că patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor?” – Tudor Vladimirescu, într-o scrisoare către boierii munteni, C.D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 75, *apud* Bochmann 2010: 108; „Identificarea patriei cu poporul amintește de Revoluția Franceză, adică de momentul în care conceptul de *patriotism* dobândise o nouă interpretare, de factură socială, *patriot* fiind cel care se situează de partea patriei revoluționare” (*ibid.*).

- (14) *pe iubitorii de neam, nici o nevoie ce este pentru favorul neamului nu-i stânjenește. Protopopul Petru Maior [...] pentru iubirea de neam, multă vreme s-au ostenit la cartea ce ne-au făcut că să ne arate că suntem din romani iar nu din dachi* (Mumuleanu, p. 91)
- (15) *Aici zace o țărână,/A unui bun patriot,/Iubitor de neam, de muze,/Bărbat vrednic întru tot.* (Mumuleanu, p. 253) [Contextul înregistrează colocația sinonimic-intensificatoare a celor două unități lexicale echivalente: *patriot – iubitor de neam*]
- (16) *La aceasta eu, ca un fiu a națiii, pre toți iubitorii de nație învit* (IO, p. 81).

Pe de altă parte, lexicalizarea implică:

(b) termeni noi, unii polisemantici, alții specializați.

1. Dintre termenii polisemantici, amintim:

– **amor** cca. 1770 OC I, 93r (< fr. *amour*, lat. *amor*), polimorfic conceptual (desemnând diverse ipostaze ale afectului prototipic *dragoste*):

- (17) *fiecare om are amor propriu pentru patria sa, care adese ajunge la ambiție* (Caragiali, în *PND*, p. 161)
- (18) *„Poate-aice dormitează a cotumului Franclin,/Ce a patriei ș-a științei purta-amorul sânt în sân* (Asachi, I, p. 52, cf. și titlul poeziei *Amor de patrie*, 1840; a se remarca colocația adjectivală euforic calificativă *sânt*)

– **ardoare** (indicând o formă intensivă de actualizare) 1799 IO, IX,13 (< fr. *ardeur*, lat. *ardor*, it. *ardore*):

- (19) *eu ca un fiu a națiii acestiia, din ardoarea cătră neamu meu, am pus osteneala a îndrepta limba me* (IO, p. 149)
- (20) *eu, din ardoarea cătră nația mea, n-am păstrat osteneală pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună* (IO, p. 111).

2. Alte cuvinte au sens *specific*, desemnând exact noua realitate afectivă; obiectul afectului are o dublă reprezentare: *patrie-nație/națiune*, dar și *neam* (termenii corespunzători fiind echivalenți în epocă):

– **patriotismos** 1787, *apud* Gáldi, 224 (poezii Văcărești) (< ngr. *πατριωτισμος*), **patriotism** (< fr. *patriotisme*) (cf. definiția „iubirea de patrie”, Valian, V., 1839 p. 102):

- (21) *Buni patrioți, țara au lăsat-o în gura lupilor [...] Ce mai zici dumneata dă unire și dă patriotismos?* (I. Golescu, în *SA*, p. 51)
- (22) *Cu ostași pildă de disciplină,/De vitejie, de virtuți plină,/Cu duh, dreptate, înțelepciune,/Patriotismu ce tot supune* (Iancu Văcărescu, în *PV*, p. 133)
- (23) *publicul nostru, de n-ar fi mărinimos [...]; de aceea, și împins de patriotizm, este atât de indulgent și iertător!* (Caragiali, în *PND*, p. 161)
- (24) *Simtimentele-ți de acum sunt cu totul de alt fel; trebuie să fie ceva ce ți-a mișcat trufia mai mult decât patriotismul* (Heliade Rădulescu IV, p. 229)
- (25) *Soțul meu [...] dragostea ta pentru o patrie ingrătă și tiranică este o patimă, iar nu un patriotizm* (Heliade Rădulescu IV, p. 377) [Contextul pune în evidență echivalența

între modalitatea sintagmatică veche de desemnare a *patriotismului* și termenul nou: *dragoste de patrie – patriotism*; a se remarca și evaluarea negativă a afectului generic *patimă*].

La acesta se adaugă o bogată familie lexico-etimologică:

– **patriot** 1770 OC I, 10r (< ngr. *πατριώτης*, fr. *patriote*, germ. *Patriot*), inițial cu sens non-afectiv: „compatriot” (raportat la *patrie*, vezi și DLR¹), ulterior cu un sens afectiv, nou dezvoltat (raportat la *patriotism*): „persoană care își iubește patria” (cf. definiția „care își iubește patria”, Valian, V., 1839, p. 102, cu sens strict afectiv):

- (26) *mie mi se pare că ar fi cu cuviință ca unul din boierii ce are coraj mai mare și râvnă de patriot să să orânduiască căpetenie oștirilor țării* (I. Golescu, în SA, p. 49)
- (27) *Adevărații patrioți sunt [...] îndurători, căci libertatea este mizericordioasă* (Russo, S., 182)
- (28) *Trimite-i încă plăcută rază,/Negură tristă să nu mai vază,/Arată-i cerul tot cu senin!//Și patriotul să aibă fală/A-și pune vița națională/La întrebarea unui strein* (Cârlova, p. 48)
- (29) *în câtă vreme acela lucrează și săvârșește cele bune și folositoare obștii patrii este și patriot, adică părinte al norodului [...] iar împotriva lucrând, nu este patriot, ci [...] tiran* (1822, apud Cornea 1972: 208) [În termenii ideilor iluministe², domnitorul/conducătorul este *patriot* în măsura în care se pune în slujba patriei, *id est* a poporului, într-o relația afectiv paternală (*părinte al norodului*)].

– **patriotic** 1816, apud TDRG (< fr. *patriotique*, it. *patriotico*):

- (30) *Pentru a da îndeștula cererii publicului, carile cu patriotic entuziasm și îngăduire au primit acele întâi cercări a elevilor Conservatoriului, m-am propus a da la lumină Repertoriul Teatrului Românesc în Moldova* (Asachi I, p. 476)

– **patrioticesc** 1821, apud Gáldi, 223 (< *patriot* + *-icesc*, cf. ngr. *πατριωτικός*):

- (31) *Iată acum prilejul...să-și arate gândurile lor patrioticești* (CR, 1829, 99²/8) (cf. și alte cuvinte înrudite: *patriotesc*, *patrioticește* etc., atestate în epocă, cf. DLR).

– **filopatrie** 1837 (< *filo-* [*<* ngr. *φιλο-*] + *patrie*):

- (32) *Iubite fiule simpatriote, arhon agă Gh. Asachi, Nimică de la mine, ce de la filopatria D-tale, care, înzăstrată de știință și cunoștință, aduce roduri ce-ț învrednicesc a obștii mulțămire. Iscălitul, însărcinat astăz cu tot aceea ce poate fi de îndeștulare, liniște, bunapetrecere și mulțămirea publică din*

¹ Vezi și sinonimul (mai vechi) *simpatriot* (1722, Cantemir, Hr., 52), înrudit etimologic (< ngr. *συμπατριώτης*), coexistent în epocă: „Fraților, *simpatrioți*,/ Un veac nou ni s-a ivit” (Mumuleanu, p. 5); „Și eu iarăș mă aflu în osârdie ca să aduc, dă voi avea viață, și un dicționar la vedere, iar dă nu mă voi învrednici, las clironomi și pă fii mei cei trupești și pă fii mei cei grammaticești, ca să clironomisească *dragostea*, râvna și silința mea cea pentru binele, cinstea și folosul *simpatrioților* și a patriei” (VOG, *Prefață*)”.

² „Întrevedem unele ecouri ale *Contractului social* al lui Rousseau și ale dezbatărilor de la începutul Revoluției Franceze, în care era vorba de drepturile și de obligațiile regelui” (Bochmann 2010: 109).

*lăuntru Prințipatului, mă cunosc datori, când aflu cel mai mic prilej, a îmbărbăta pe acii din **simpatrioți** carii prin fapte și împăcătoare închipuiri moralicești urzesc acele ce pot spori o înțeleaptă țivilizație, cătră care suntem datori a păși* (Iordache Catargiu (ministrul de interne al Moldovei), în AR, nr. 20, 11 martie 1837, p. 89-90, scrisoare oficială adresată lui Gh. Asachi după reprezentația piesei *Laperuz*).

– **naționalism** 1830 CR, 303 (< fr. *nationalisme*), la origine fără conotații negative, sinonim în anumite contexte cu *patriotism*, cu sensul vechi „sentiment de dragoste față de specificul și tradițiile proprii sale națiuni”, cf. DLR; suprapunerea conceptual-semantică cu *patriotism* are loc relativ târziu, odată cu emergența conceptului *națiune* și cu interferența acestuia cu *patrie*, concept complementar¹:

(33) *nici o zi până acum de când au pierdut rumâni armele, ca aceasta nu a însemnat într-atâta putere **naționalismul*** (CR 1830, 303¹/10).

– **naționalist** 1808, Țichindeal, A. M. XVI/15 (< lat. *nationalista*, it. *nazionalista*, germ. *Nationalist*, fr. *nationaliste*, cf. DLR) „național”; spre mijlocul secolului XIX, „patriot”, cf. colocațiile din literatura epocii: *buni naționaliști*,² *naționalist și bun român* (Negruzzi³), *bunul patriot și harnicul naționalist*⁴ (apud Bochmann 2010: 115):

(34) *un număr mare de **naționaliști** simțesc cu fierbințală și știu de ce avem trebuință neapărată* (GT 1838, 4¹/32).

– **naționalitate** 1839, Valian, V., definit „caracterul național” (< fr. *nationalité*, germ. *Nationalität*); în NV 1848: „caracter național; *patriotism comun* la toți”; puțin mai târziu, în StDR 1851: „caracteristica proprie a unei nații”⁵.

La mijlocul secolului XIX, *patriotism* și *naționalism* sunt două cuvinte/concepte puse în opoziție cu un nou concept, *străinismul/străinomania*:

(35) *În o epocă de **străinomanie**, la 1816, am fost înființat un teatru de societate în casele răposatului Hatman Constantin Ghica, boier generos și iubitori de cultură* (1850, Asachi, I, p. 480);

Cf. și exemple precum: „patriotismul și naționalismul românesc în opoziție cu *străinismul*” (*Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, vol. I, București, 1902,

¹ *Patriotismul și sentimentul național* devin cvasiechivalente: „cine vrea astăzi să atingă naționalitatea românească, să nădușă *patriotismul* și să înghită acele țări nu face alta decât vrea să oprească cu degetul vântul” (George Bariț, *Scrieri social-politice*, București, 1963, p. 52, apud Bochmann 2010: 111, subl. n.).

² Ion Ionescu de la Brad, *Scrieri*, București, 1965, p. 64.

³ Citat după Paul Cornea „Costache Negruzzi, Montesquieu și ideologia aripei românești a pașoptismului”, în *Viața Românească*, 3, 1963, p. 68.

⁴ *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei (1846-1868)*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 10.

⁵ „Chiar și *naționalitate* sau *naționalime* sunt explicit marcate prin sinonimele *patrioțime* și *patriotism*” (Bochmann 2010: 111, cf. și Bochmann 1979: 91).

p. 364); „*străinismul* cuprindea, parte mare, locul naționalismului” (*ibid.*, p. 373) (*apud* Bochmann 2010: 114).

3.3. Patriotism – analiză contextual-semantică; izotopii

3.3.1. Dragostea de patrie – dragoste matern-filială

Câteva contexte prezintă izotopii afective care ilustrează reprezentarea antropomorfică maternă a patriei; în termeni metaforici, patria este reprezentată ca mamă, iar membrii comunității etnice, ca frați/fii; patriotismul devine/este ipostaziat, de fapt, drept o formă particulară de dragoste matern-filială:

- (36) **Patrioți**, veniți cu toții lângă tronul cel dorit [...] **Patria maică-n a ei floare a fost nouă agiutori** (Asachi, I, p. 16)
- (37) *Ea [patria] ne leagă din pruncie/Cu datorii s-o iubim [...]/Ea e mamă ce ne crește/Și ne face pre mulți frați,/Ne unește, ne-mpreună,/Ei suntem îndatorați./Datorie-avem oricare/Maicii patrii să-i jertfim,/Căci cu al ei dulce lapte/Fieșicare ne hrănim* (Mumuleanu, p. 193, **Patria**)
- (38) *Dragii mei copii războinici, ascultare mumi dați,/Iată vreme, mic și mare armele s-îmbrățișați,/Strigând toți c-o glăsuire,/Spre a mumi fericire/S-alergăm de obște frați* (Cârlova, p. 50, *Marșul [oștirii române]*);
- (39) *această maică patrie să va bucura, căci cei adevărați fii ai ei vor începe să să arate că au virtute și că au cunoscut datorii lor către ea. [...] Acest pământ este o maică care își iubeste pre toți fiii [...]. Aceasta este o hrănitoare, care își dă laptele cu atâta bucurie cu cât el este primit [...] Nici să sufere bucuroasă vreun rău în familia sa [...] Pentru aceasta dar patrie trebuie să ne sârguim, căci toată norocirea și toată slava cea adevărată a unui bun patriot aceasta este* (D. Golescu, p. 56).

Exemplele pun în evidență un microscenariu semantic al dragostei de patrie, configurată în termenii dragostei de mamă/dragostei matern-filiale; vocabularul este cel al familiei: *maica patrie* – sintagmă stereotipă –, *mamă, fii, frați, familie, pruncie*, iar relația dintre membrii comunității și teritoriul/poporul căruia aparțin (*patria*) este configurată în termenii unei dependențe maternale: sunt aduse în prim plan atributele esențiale ale maternității: *mamă ce ne crește, cu al ei dulce lapte...ne hrănim, hrănitoare care-ș dă laptele. Dragostea patriotică (/matern-filială) implică, în virtutea acestei dependențe constitutive, actualizarea unor afecte complementare, de răspuns (ei suntem îndatorați, ascultare mumi dați, datoriiile către ea): respectul, devotamentul, jertfa de sine. Ca și în cazul altor ipostaze conceptual-semantică ale dragostei, patriotismul este calea de dobândire a fericirii (a mumi fericire, norocire), ca afect euforic, valoare-scop ideală (vezi și Stoica 2015).*

3.3.2. Dragoste de patrie – mândrie națională – fericire colectivă

Unele contexte mai ample aduc în prim-plan izotopii afective care corelează patriotismul cu alte afecte nou conceptualizate în epocă (raportate direct la noile mutații ale contextului istoric, cultural și de mentalitate): *mândria națională, fericirea colectivă (a nației)¹, iubirea de sine (ca popor)*; acestea sunt asociate unor afecte preexistente

¹ Vezi și exemplul: „Pe aceștea văzindu-i [husari români] un neaș român, trebuie să să bucure și să să întristeze [...] O, ce bucurie și ce întristare ne-au coprins! Bucurie căci am văzut din neamul nostru așa

conceptualizate și esențiale pentru profilul cultural-afectiv al spațiului românesc: *dragostea către Dumnezeu/religioasă*. Exemplele reliefează mutațiile importante care au loc în epoca română premodernă în ceea ce privește conceptualizarea afectivității. Afecte de bază, lexicalizate global în epoca veche (*fericire-bucurie, dragoste, mândrie*), sunt nuanțate conceptual; forme și tonalități afective particulare sunt diferențiate conceptual și lexico-semantic: *dragostea de patrie, mândria națională, fericirea ca valoare-scop, ca ideal moral, ca stare de bine colectivă*:

- (40) *Deci dar, luând toți seama osândii întru care ne aflăm, trebuie să ne împrumutăm și să judecăm care sunt datorile unui bun patriot, vrednic de laudă oroșan, iubitor de fii părinte, și care sunt acele urmări ce înstatornicează temeiurile caselor noastre, cum și care sunt acele ce dezrădăcinează toate fericirile noastre; și așa, toți de obște, depărtând de la noi cele rele fapte și îmbrățișând pe cele bune (a cărora cel dintâi pas este unirea spre obștescul folos), să ridicăm mâini rugătoare către milostivul părintele ceresc, să ne înderepteze spre drumul fericilor, și să cerem tot chipul de ajutor de la preînălțatul nostru domn, ca de la un părinte și ca de la un mădular neamului românesc, ca să putem urma cele mai nainte zisă foloase către nație, căci, cum am mai zis: în fericirea obștii ne vom găsi fieșcare în parte și pre a sa (D. Golescu, p. 85).*

În exemplul de mai sus trei afecte sunt asociate: *fericirea colectivă* (ca valoare și ideal moral al unei nații/patrii), *patriotismul* și *sentimentul religios* (recunoașterea autorității divine și raportarea afectivă în termeni ierarhici: *mâini rugătoare către milostivul părinte ceresc*). Este ilustrată astfel trăsătura culturală specifică epocii române premoderne: suprapunerea modelelor culturale vechi-nou: simbioza ideilor iluministe occidentale moderne: *fericirea ca ideal moral al unei nații, patriotismul*, cu valori tradiționale, vechi – *sentimentul religios* (vezi Stoica 2015).

Într-un alt fragment, se delimitează o altă izotopie afectivă, asociind complementar patriotismul cu *mândria națională* și *fericirea* și, opozitiv, cu *rușinea*:

- (41) *Toate neamurile au națională mândrie. Englezii se mândresc întru înțelepciunea lor, franțezii în duhul lor și nemții în filosofia lor, toți au iubirea de sineși și învăț limbile lor, iar noi, necunoscând această națională mândrie, am lăsat de tot în nebăgare de seamă limba noastră [...]. Râvnă numai de patriotism și mândrie națională să între între noi și-atunci toate nevoirile ni să vor părea lesnicioase. Neamurile să mândresc și are cinste a zice portugalezul că e portogal și danimarchezul că e danimarc, iar noi, în starea care ne aflăm, să ne fie rușine a ne mai numi români? La această stare ajunge neamul cel ce pierde mândria națională și râvna de patriotism. Acest scump și neprețuit lucru de tot s-au pierdut de la noi. Mult mai mult patriotism era întru moșii și strămoșii noștri [...]. Mult mai bună era învățătura lor, căci era plini de râvnă către Dumnezeu și entusiasți de patriotism, simțirea ce mai sfântă. Preafericiți, aceștia strămoși ai noștri, pentru dragostea ce avea pentru Dumnezeu, cătră patrie și către neam (Mumuleanu, p. 89-90).*

voinici ostași, bine îmbrăcați, bine învățați și bine îndemnați în calea fericirii și a cinstitii. Și în tristare iarăș, căci văzând fericirea acestora, mândria naționalicească, ne-am adus aminte și de vrednicii de milă ai noștri frați români, ce odată au fost vestiți” (D. Golescu, p. 79).

Fragmentul pune în evidență evaluarea euforică în grad maxim a *patriotismului*, apreciat în termeni sacri: *simțirea cea mai sfântă*, și apropiat de *dragostea către divinitate*¹; corelarea acestor două ipostaze fundamentale ale *dragostei* asigură dobândirea afectului-valoare fundamental, *fericire*. Se remarcă, totodată, prezența unui afect socio-moral constitutiv pentru modelul cognitiv afectiv românesc: *rușine*, cu un obiect-cauză bine determinat: *rușine a ne mai numi români*, amendat critic, în opoziție cu noul afect valorizat în epocă: *mândria națională*. *Rușinea de a se numi român* pare să fie în epocă o formă sensibilă de actualizare afectivă, formulări aproape identice regăsindu-se și în alte texte ale perioadei; *rușinea* este pusă în opoziție cu *cinstea* (= *onoarea*) afirmării identității etnice (vezi *idem* și în exemplul anterior):

- (42) *Auzi dumneata, să ajungă până la a le fi rușine să zică că sunt români, când toate neamurile din lume o socotesc de cinste să-și sprijine locul nașterii [...] Să meargă să-nvețe, să vază țări, însă să fie pregătit astfel că totdaună iubirea țării lui să crească într-însul împreună cu vârsta-i și s-o aibă de cinste să zică că e român* (Caragiali, în *PND*, p. 184).

3.3.3. Dragoste de patrie – dor de patrie

Locul important deținut de *patriotism* în modelul cognitiv afectiv al epocii este pus în evidență și de conceptualizarea specială și specifică a unor afecte corelate direct cu *dragostea de patrie*; relevant este cazul termenului *nostalgie*, inclus în *Condica* lui Golescu (cca. 1830) (< fr. *nostalgie*, ngr. *νοσταλγία*); acesta desemnează un sentiment nou conceptualizat, cu un sens inițial foarte precis, înregistrat de dicționarele epocii și de diversele contexte în care apare: *nostalgia* este „dorul țării” (1839, Valian, V, 94), „dorință foarte mare de a-și revedea patria” (1848, NV, 285); cf. și contexte precum:

- (43) *Nostalgie se zice patima aceea când cineva dorește foarte mult a se întoarce în patria sa* (1849, Cornea, E. I, 111/6)
- (44) *Nostalgie, boală din dorul patriei* (Calendar 1851, 42/15), care atestă caracterul disforic-maladiv al sentimentului în discuție.

4. Concluzii

Analiza de față a încercat să pună în evidență inovațiile esențiale care au loc în mentalitatea și sensibilitatea colectivă a epocii premoderne, prin inserarea în spațiul cultural român a unui nou model etic, cultural și de gândire social-politică. În contextul istoric-politic al valorizării unor noi concepte: *națiune*, *patrie* etc., conceptul afectiv preexistent și insuficient discriminatoriu, *dragostea de țară/patrie*, este convertit într-o variantă mai bine delimitată semantic, *dragoste de patrie* (mai apoi, *dragoste de nație*)/*patriotism*, intens conceptualizată și lexicalizată, redescoperită ca un afect moral fundamental, ancorat în structura psihologică fundamentală a individului și menit să asigure binele colectiv; relevantă în acest sens este și corelarea frecventă cu afectul, la rândul său revalorificat, *fericirea* (*colectivă*) sau cu *dragostea agapică/pentru aproape* (în termenii moderni ai solidarității, empatiei, simpatiei, compasiunii, toleranței etc.). Nuanțarea conceptuală implică o

¹ Vezi și formularea sentențioasă, în termeni superlativi, dintr-un alt text al perioadei: „cine nu-ș *iubește patria* nu poate nimic *să iubească*” (Heliade Rădulescu IV, p. 378).

diversificare și îmbogățire lexicală corespunzătoare: *patriotismului* (în sens generic) îi corespunde în epoca premodernă un inventar bogat și variat de termeni: mai vechi, reinvestiți contextual (*dragoste, iubire* etc.) sau mai noi: polisemantici (*amor, ardoare*) ori cu un sens specific (*patriotism – patriot, naționalism – naționalist, filopatrie* etc.).

SURSE. SIGLE

AR = *Albina Românească*.

Asachi, Gheorghe, *Opere*, I, București, Editura Minerva, 1973, ediție critică și prefață de N.A.Ursu.

Calendar (1851) = *Calendar pentru poporul românesc (devenit apoi Calendar pentru români)*, Iași, 1847–1862.

Cantacuzino, N. P. = Florian, *Numa Pompilius, al doilea crai al Romii... Pă frantuzește scris de monsiul Florian și tălmăcit de I[oa]n C[antacuzino]*, 1796.

Cantemir, Hr. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, publicat sub auspiciile Academiei Române...* de Gr. C. Tocilescu. (Cu un portret și două facsimile), București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1901.

Cârlova, Vasile, *Ruinurile Târgoviștii*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975, ediție de Marin Sorescu.

CM = *Cronicari munteni*, București, Editura pentru Literatură, 1961, vol. I-II, ediție de Mihail Gregorian.

Cornea, E. I = Dionisie Piru Tesaleanu, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică.... acum tradusă pe românie și tipărită* prin postelnicul D. Cornea. Tomul I–II. Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1849.

CR = *Curierul Românesc*.

Golescu, Dinicu, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1990, ediție de Mircea Angheliescu.

GT = *Gazeta de Transilvania*, Brașov, 1838-1865.

Heliade Rădulescu, Ion, *Opere*, vol. IV, *Traduceri: Teatru*, București, Editura Minerva, 1985, ediție de Vladimir Drimba.

IN = Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, Editura Minerva, 1982, ediție de Gabriel Ștrempel.

IO = Iorgovici, Paul, *Observații de limba rumânească*, Buda, 1799, ediție de Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1979.

MCnm = Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1958, ediție de P. P. Panaitescu.

Molnar, I. = Millot, *Istorie universală, adecă de obște, care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi. Întocmită prin... întâia dată tălmăcită în limba românească [de I. Molnar]*. Tomul întâi. Buda, Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1800.

Mumuleanu, Barbu Paris, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1972, ediție de Rodica Rotariu.

NV = I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimite pînă acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai priimi d-acum înainte și mai ales în științe*, București, Tipografia Colegiului, 1848.

OC = Oxenstiern, [*Cugetări*], traducere din limba franceză făcută de ierodiaconul Gherasim Putneanu de la episcopia Romanului pe la 1770.

PND = *Primii noștri dramaturgi*, ediție îngrijită și glosar de Al. Niculescu, București, Editura pentru literatură și artă, 1960.

PV = *Poezii Văcărești. Versuri alese*, București, Editura pentru Literatură, 1961, ediție de Elena Piru.

Russo, Alexandru, *Scrieri*. Publicate de Petre V. Haneș, București, Edițiunea Academiei Românei, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1908.

- SA = Golescu, Iordache, *Scrieri alese*, București, Cartea Românească, 1990, ediție și comentarii de Mihai Moraru; cuvânt înainte și coordonare de Al. Rosetti.
- StDR = T. Stamatî, *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles...*, Iași, 1851.
- Țichindeal, A. M. = Dosithei Obradovici, *Adunare de lucruri moralicești, de folos și spre veselie... Acum în limba dacoromânească traduse prin părintele Dimitrie Țichindeall*. Partea întâi, Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1808.
- Valian, V. = I. A. Vallian [=Vaillant], *Vocabular purtăreț rumânesc-franțozesc și franțozesc-rumânesc, urmat de un mic vocabular de omonime*, București, Tipografia lui Friderih Valbaum, 1839.
- VOG = Ianache Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii rumânești...*, Rîmnic, 1787.

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, Benedict R. O'G., 1991, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso.
- Bochmann, Klaus, 2010, „Conceptul de patriotism în cultura română”, în Victor Neumann, Armin Heinen (eds.), *Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Iași-București, Editura Polirom, p. 103–128.
- Bochmann, Klaus, 1979, *Der politisch-soziale Wortschatz des Rumanischen von 1821 bis 1850*, Berlin, Akademie Verlag.
- Cornea, Paul, 1966, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru Literatură.
- Cornea, Paul, 1972, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva.
- Cornea, Paul, 1990, *Aproapele și departele*, București, Cartea Românească.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2012.
- DLR = *Dicționarul limbii române (serie nouă)*, București, Editura Academiei, 1965 ș.u.
- Drace-Francis, Alex, 2006, *The Making of Modern Romanian Culture. Literacy and the Development of National Identity*, Londra, New York, Taurus Academic Studies,.
- Dușu, Al., 1978, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, București, Minerva.
- Ernout/Meillet = Ernout, Alfred, Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Klincksieck, 1936.
- Eustace, Nicole, 2014, „Emotion and Political Change”, în Susan J. Matt, Peter N. Stearns (eds.), *Doing emotion history*, Urbana, Chicago, and Springfield, University of Illinois Press, p. 163–183.
- Foucault, Michel, 2007, *Security, Territory, Population: Lectures at College de France (1977-1978)*, ed. Michel Sennelart, New York, Picador.
- Frevert, Ute, 2011, *Emotions in History. Lost and Found*, Budapest, CEU Press.
- Frevert, Ute, 2014, „Defining Emotions: Concepts and Debates over Three Centuries”, în Ute Frevert et al., *Emotional Lexicons. Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700-2000*, Oxford, Oxford University Press, p. 1–31.
- Gáldi, Ladislau, 1939, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, [s.e.].
- Haidt, Jonathan, 2002, „The moral emotions”, în Richard J. Davidson, H. Hill Goldsmith, Klaus R. Scherer (eds.), *Handbook of Affective Sciences*, Oxford, Oxford University Press, p. 852–870.
- Koselleck, Reinhart, 2009, „Patriotismul. Motivația și limitele unui concept modern”, în *Conceptele și istoriile lor. Semantica și pragmatica limbajului social-politic*, București, Editura Art, p. 191–207.
- Lupu, Coman, 1999, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780-1860)*, București, Editura Logos.
- Manolescu, Nicolae, 1990, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, București, Minerva.

- Nagy, Piroska, Damien Boquet (coord.), 2009, *Le sujet des émotions au Moyen Âge*, Paris, Beauchesne.
- Reddy, William, 2009, „Historical research on the self and emotions”, *Emotion Review*, vol. I, nr. 4, p. 302–315.
- Rosenwein, Barbara H., 2010, „Problems and Methods in the History of Emotions”, *Passions in Context: Journal of the History and Philosophy of the Emotion*, 1, 2010, on line: <http://www.passionsincontext.de/index.php?id=557>
- Rosenwein, Barbara H., 2006, *Emotional communities in the Early Middle Ages*, New York, Cornell University Press.
- Sharifian, Farzad, 2016, „Cultural Linguistics and linguistic relativity”, *Language Sciences*, in press.
- Sharifian, Farzad, 2011, *Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
- Stanciu-Istrate, Maria, 2006, *Calcul lingvistic în limba română*, București, Editura Academiei.
- Stoica, Gabriela, 2012, *Afect și afectivitate. Conceptualizare și lexicalizare în româna veche*, București, Editura Universității din București.
- Stoica, Gabriela, 2015, *Modele ale afectivității în cultura română premodernă (1780-1840)*, București, Editura Muzeul Literaturii Române.
- TDRG = Tiktin, H., *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, București, Staatsdruckerei, vol. I-III, 1903, 1911, 1924 (TDRG¹); Wiesbaden, Otto Harrassowitz, vol. I-III, 1986, 1988, 1989 (TDRG²); Cluj-Napoca, Clusium, vol. I-III, 2000-2005 (TDRG³).
- Wilson, Paul (ed.), 2012, *Dynamicity in emotion concepts*, Paris, Berne, Peter Lang.
- Zamfir, Mihai, 2012, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, Iași, Polirom/Cartea Românească.

INSIGHTS INTO THE CULTURAL HISTORY OF AN EMOTION CONCEPT – *PATRIOTISM*.
A CONTEXTUAL-SEMANTIC ANALYSIS

(Abstract)

The paper deals with the diachronic evolution of a particular emotion concept, *love of country/patriotism*, delineated as such starting with the Early Modern period (1780-1840), as a consequence of the intersection with the Western European principles and philosophical ideas of the Enlightenment. Concepts like *country* [*patrie*], *nation* [*nație*], *people* [*neam*] are (re)discovered and (re)valued and, accordingly, new associated emotions are being laid emphasis on: *love of country*, *national pride* etc. *Patriotism* becomes a central emotion concept, undergoing lexical-semantic renewal and diversification; the lexicon of *patriotism* implies old words, contextually reinvested (*dragoste*, *iubire*, etc.), as well as new terms, polysemous (*amor*, *ardoare*) or with a very precise meaning (*patriotism*, *patriot*, *naționalism*, *naționalist*, *filopatrie*, etc.). The semantic analysis of this lexicon in context (affective isotopies, lexical collocations, etc.) throws into prominence the saliency of *patriotism* within the cultural affective model of the Early Modern Romanian time.